

Pasaulio paveldas ir tapatybė

Didžioji kinų siena, Kinija. ©UNESCO/Vorontzoff.

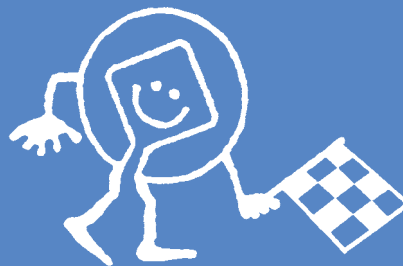
**„Nenoriu gyventi name aukštomis
sienomis ir be langų. Noriu, kad visų
tautų kultūros laisvai plauktų į mano
namus, tačiau aš atsisakau pats būti nors
vienos jų nuneštas“**

Mahatma Gandis

Pasaulio paveldas ir tapatybė

Tikslai	89
Žinios	89
Nuostatos	89
Ilgūdžiai	89
 Pasaulio paveldas: tapatybės pagrindas	 90
Tapatybė. Kas aš esu? Kas mes esame?	90
I 6 užduotis: vardai - tapatybės saugotojai	91
Tapatybė sparčiai kintančiame pasaulyje	91
 Pasaulio paveldo vietovės ir tapatybė	 92
I 7 užduotis: pasaulio paveldo vietovės ir tapatybė	93
 Įvairūs pastatų stiliai - tapatybės išraiška	 98
I 8 užduotis: įvairūs pastatų stiliai - tapatybės išraiška	99
I 9 užduotis: miesto taryba lemia istorinės miesto dalies ateitį	100
20 užduotis: mokymasis apie kultūrų sandūrą	102
 Tapatybė ir vietinės tautos	 102
21 užduotis: Didžiosios Zimbabvės nacionalinis paminklas, Zimbabvė	103
22 užduotis: Uluru Kata Tjutos nacionalinis parkas, Australija	105
 Visi mokomieji dalykai: pasaulio paveldas ir tapatybė	 108

Tikslai

Žinios

Padėti mokiniams daugiau sužinoti ir geriau suprasti:

- skirtingas kultūras atspindinčias pasaulio kultūros ir gamtos paveldo vietas kaip stabilumo ženklus sparčiai kintančiame pasaulyje;
- kiekvienos kultūros išskirtinumą ir suvokimą, kad kiekviena kultūra yra nepakeičiama, unikali ir saugotina žmonijos civilizacijos dalis;
- gamtos ir kultūros bei skirtingų kultūrų tarpusavio sąveiką bei priklausomybę.

Nuostatos

Skatinti mokinius:

- žavėtis savo tautos kultūra, istorija ir valstybės gamta;
- pamatyti ir suvokti savo bendruomenės vertybes bei jų kilmę;
- ugdyti pagarbą kitoms tautoms bei kultūroms ir taip prisidėti prie tarptautinio supratimo bei pagarbos;
- ugdyti bendros atsakomybės už pasaulio kultūros ir gamtos paveldą jausmą.

89

Ilgūdžiai

Padėti mokiniams ugdyti gebėjimus:

- tirti savo (šeimos, valstybės) kilmę;
- atvirai ir demokratiškai spręsti problemas;
- priimti atsakomybę už pasaulio paveldo apsaugą.

Pasaulio paveldas: tapatybės pagrindas

Mūsų pasaulio kultūrų ir paveldo skirtingumas yra nepakeičiamas žmonijos dvasios ir intelekto turtų šaltinis. Pasaulio kultūros paveldo skirtingumo saugojimą bei jo puoselėjimą reikėtų skleisti kaip esminį žmonijos vystymosi aspektą.

Visas kultūras ir visuomenes grindžia ypatingos, savitos materialios bei nematerialios išraiškos formos ir būdai, kurie sudaro paveldą ir privalo būti gerbiami.

Suprasdami, kas yra pasaulio paveldas, galime geriau pažinti savo pačių šaknis, kultūrinę ir socialinę tapatybę. Artimiau pažvelgę į bet kurią iš Pasaulio paveldo sąrašė esančių vietovių, galime pažinti jas sukūrusių (kultūros paveldas) ar jose gyvenusių (gamtos ir mišraus paveldo vietovės bei kultūriniai kraštovaizdžiai) tautų ir civilizacijų tikėjimą, vertybes ir žinias. Tai puiki proga sužinoti apie paveldą, taip pat ir nematerialųjį bei žodinį paveldą.

Kultūros ir gamtos paveldo vietovės suformuoja aplinką, kuri nulemia žmonių psichologiją, tikėjimą, švietimo bei ekonomines sistemas. Šių vietovių sunaikimas ar bet kokia žala joms kelia pavojų tautos ir visos planetos tapatybės išsaugojimui. Esame atsakingi už paveldo vietovių išsaugojimą ateities kartoms.

Įsipareigojimas pasaulio paveldui, Jaunimo forumas pasaulio paveldo tema, Bergen, Norvegija

▲ Tapatybė. Kas aš esu? Kas mes esame?

Tapatybė

1. To paties esamumo būseną; visiškas ar esminis tapatumas; vienumas.
2. Individualybė, asmenybė... asmens egzistavimas.
3. Identiškų jausmų, interesų būseną.

Trumpasis Oksfordo žodynas

Gimdami kiekvienas atsinešame savo asmeninę tapatybę – genetiką bei fizines savybes, kurias paveldime iš savo tėvų ir protėvių. Pavyzdžiui, pirštų atspaudai yra neištrinama mūsų tapatybės dalis. Pavardę, kurią paveldime, bei vardą, kurį mums suteikia tėvai, bėgant gyvenimui, galime pakeisti, tačiau jie taip pat neatskiriami nuo mūsų tapatybės.

Tapatybė nėra vien individuali. Klausimas „Kas aš esu?“ yra glaudžiai susijęs su klausimu „Kas mes esame?“ „Mes“ – tai etninė grupė, tauta ar tikėjimas, su kuriais mes save siejame. Su

Jaunimo forumo pasaulio paveldo tema dalyviai tradiciniais kostiumais, Bergen, Norvegija.
© UNESCO

kitais grupės nariais mus pirmiausiai sieja kalba, tikėjimas, tradicijos, moralinis kodeksas, papročiai, maistas, drabužiai ir pan.

Tautinė tapatybė yra paprastai išreiškiama tokiais simboliais kaip kalba(-os), tautiniai drabužiai, vėliavos, herbai ar nacionaliniai himnai.

■ 16 užduotis

VARDAI – TAPATYBĖS SAUGOTOJAI

Tikslas: pamąstyti apie asmeninę ir šeimos tapatybę

Tiriamasis darbas

Pamokos užduotis

Popamokinė veikla

2 pamokos ir popamokinė veikla

Kalbos

✓ Paprašykite mokinių, kad su tėvais ar giminaičiais atsektų savo pavardžių reikšmę. Tegul mokiniai sužino ir papasakoja, kaip buvo išrinkti jų vardai. Paklauskite, ką kiekvienas jų galvoja apie savo vardą – kaip jaučiasi vadinamas tokiu vardu? Ar toks vardas dažnai pasitaiko regione? Galbūt jis yra susijęs su svarbia regiono kultūros ar gamtos paveldo vietoje? Ar jis neįprastas? Ar jis buvo duotas kokio nors žmogaus atminimui – tėvo, senelio ar tolimesnio giminaičio, o gal – iš istorijos, kino, muzikos ar kitų sričių žinomos asmenybės? Ar vardas lemia asmens tapatybę? Jei taip – kaip tai pasireiškia?

▲ Tapatybė sparčiai kintančiame pasaulyje

Pasaulis kinta taip greitai, kad dauguma žmonių skuba į ateitį pamiršdami apie savo kilmę. Taip neturėtų būti – reikia gerbti savo kilmę bei kultūrą kaip pamatą, ant kurio statysime savo ateitį.

Mokinių rekomendacijos, Jaunimo forumas pasaulio paveldo tema, Pekinas, Kinija

Laikui bėgant bendruomenė (etninės grupės, tautos), kuriai mes priklausome, kaip ir žmonės, keičiasi dėl sąveikos su gamtine aplinka, su kitomis bendruomenėmis ir kultūromis. Nors taip būdavo visada, tačiau paskutiniausiais dešimtmečiais dėl mokslo ir technologijų revoliucijos įtakos – modernių transporto priemonių, telekomunikacijų ir masinės komunikacijos atsiradimo (telefonas, telefaksas, televizija, internetas, ryšių palydovai) šių pokyčių ritmas ir intensyvumas ypač paspartėjo. Ne mažiau svarbi priežastis – globalizacijos procesas.

Globalizacija visų pirma yra ekonominis reiškinys, tačiau ji taip pat stipriai įtakoja socialinius ir kultūrinius pokyčius. Tai iliustruoja žmonių, ypač visų pasaulio kraštų jaunimo, polinkis rinktis tam tikrus visame pasaulyje reklamuojamus masinio vartojimo produktus: populiariąją muziką, filmus ir televizijos programas, drabužių stilių ar greitai paruošiamą maistą.

Kultūros globalizacija yra aptariama keliuose UNESCO dokumentuose:

„... kol kas tik dalinai, tačiau kultūra palaipsniui globalėja. Mes negalime nekreipti dėmesio nei į globalizacijos skatinamus pažadus, nei į jos keliamus pavojus. Vienas rimčiausių pavojų – pamiršti kiekvienos asmenybės unikalų būdą; ir taip paneigti galimybę kiekvienai asmenybei pasirinkti savo ateitį ir visiškai realizuoti savo galimybes puoselėjamų tradicijų ir savitos kultūros erdvėje – lengvai pažeidžiamoje šiuolaikinės pažangos veiksmų.“

Mokymasis: vidinis turtas. Tarptautinės komisijos švietimo XXI-ajame amžiuje klausimais ataskaita. Paryžius, UNESCO, 1996 m., 17 psl.

Kiekvienam žmogui, gyvenančiam šiandieniniame kintančiame pasaulyje, taip pat ir bendruomenei tampa ypač svarbu išmokti prisitaikyti prie nuolatinės kaitos, išlaikyti tradicines vertybes.

Pavyzdžiui, afrikiečių dvasinės vertybės, puoselėjamos tradicinių tikėjimų, pabrėžia santykio tarp žmogaus ir gamtos, fizinio ir dvasinio, racionalaus ir juslinio, praeities ir dabarties kartų svarbą. Šis žinių ir vertybių klodas gali būti veiksmingai taikomas sprendžiant šiuolaikines aplinkosaugos problemas, taip pat konfliktus dėl skirtubių.

Mūsų kūrybos įvairovė. Pasaulio kultūros ir vystymosi komisijos ataskaita. Paryžius, UNESCO, 1996 m., 166 psl.

Pasaulio paveldo vietovės ir tapatybė

Kai kurias Pasaulio paveldo sąraše esančias vietoves žmonės sieja su savo tautine, valstybine, religine tapatybe. Didžiosios Zimbabvės griuvėsiai liudija Zimbabvės prieškolonijinę afrikietišką kilmę; Rusijos Federacija yra tapatinama su Kremliumi ir Raudonąja aikšte Maskvoje; Italija – su Venecija, taip pat su Pizos bokštu ir Florencijos miestu; Libanas siejamas su Balbeko (Baalbek) ir Byblos (Byblos) miestais; Indija – su Tadžmachalo (Taj Mahal) šventove; Gvatemala siejama su Senąja Gvatemala, Uzbekistanas – su istoriniais Samarkando ir Bucharos miestais.

Kai kurios gamtos paveldo vietovės, pavyzdžiui, Evergleido (Everglades) nacionalinis parkas ir Didysis Kanjonas Jungtinėse Amerikos Valstijose, Serengečio nacionalinis parkas Jungtinėje Tanzanijos Respublikoje, Sagarmatos (Sagarmatha) nacionalinis parkas (Everesto kalnas) Nepale ar Argentinos ledynai taip pat įkūnija nacionalinę tapatybę.

I Sassi di Matera, Italija.
© UNESCO

Lietuvos nacionalinė tapatybė siejama su 2004 m. į Pasaulio paveldo sąrašą įtraukta Kernavės archeologine vietove. Kernavė – Lietuvos valstybės pradžią menanti žemė, išskirtinis archeologijos ir istorijos vertybių kompleksas, reprezentuojantis Lietuvos priešistorę ir ankstyvąją Lietuvos valstybės formavimosi periodą. Kitos į Pasaulio paveldo sąrašą įtrauktos Lietuvos vietovės: Vilniaus senamiestis, Kuršių Nerija – ne mažiau svarbūs nacionalinės tapatybės simboliai.

■ 17 užduotis

PASAULIO PAVELDO VIETOVĖS IR TAPATYBĖ

TIKSLAS: SUPRASTI PASAULIO PAVELDO VIETŲ VERTYBES

Diskusija

Pamokos
užduotis

I pamoka ir
popamokinė
veikla

Istorija,
socialiniai
mokslai

Pasaulio
paveldo
žemėlapis,
trumpi
aprašymai

✓ Naudodamiesi šiame leidinyje esančiomis didžiosiomis fotografijomis ir bet kuria kita prieinama medžiaga, supažindinkite mokinius su bent keliomis į Pasaulio paveldo sąrašą įtrauktomis vietovėmis, kurios turėjo didelės reikšmės žmonijos istorijai ir gamtos apsaugai. Pavyzdžiui:

- ➔ (kultūros ir gamtos paveldo) vietovės, su kuriomis žmonės save tapatina;
- ➔ vietovės, žymingos pasaulio politinės istorijos įvykių;
- ➔ vietovės, siejamos su pasaulio religijomis ir tikėjimo sistemomis;
- ➔ vietovės, atspindinčios skirtingus žmonių gyvenimo būdus.

Toliau esančioje lentelėje pateikiamos diskusijos idėjos.

	Žmonių kilmė	Medžiotojų/ rinkėjų visuomenė	Tradicinė visuomenė	Žemdirbių visuomenė	Pirklių visuomenė	Pramoninkų visuomenė	Postmoder- nininė visuomenė
Azija ir Ramusis van- denynas	Pekino Man Site (Kinija)			Kordiljerų ryžių terasos (Filipinai)			
Arabų valstybės		Tadart Akakuso pie- šiniai ant uolų (Libijos Arabų Džamachirija)					
Afrika					Mozambiko sala (Mozambikas)		
Europa ir Šiaurės Amerika			I Sassi di Matera (Italija)		Hanzos miestas Liubekas (Vokietija)	Aironbridžo (Ironbridge) tarpekis (Jungtinė Karalystė)	Bauhausas ir jo vietovės (Vokietija)
Lotynų Amerika ir Karibai						Istorinis Ouro Preto (Juodojo aukso) mies- tas (Brazilija)	Brazilijos miestas (Brazilija)

Islamas ir pasaulio paveldas

Kaligrafiškai išrašyta metalinė lentelė

Nors islamo religija gana jauna – jos pradininkas Muchamedas savo religinę misiją pradėjo apie 610 metus – islamo paveldas savo įspūdingumu bei subtilumu niekuo nenusileidžia kitų religinių tradicijų paveldui. Tai, kad musulmonai per savo istoriją sukūrė neįkainojamą meno šedevrų, papuošusių pasaulio paveldo lobyną, patvirtintų bet kuris išsilavinęs žmogus. Dažnas galėtų nurodyti Chafizo, Omaro Chajamo ir kitų poeziją, kiti prisimintų Kordobos, Granados Ispanijoje, Damasko Sirijoje, Samarkando, Bukharos Uzbekijoje architektūros perlus, dar kiti nurodytų miniatiūras ir kaligrafiją. Šiandien savo paveldu deramai gali didžiuotis visi pasaulio musulmonai – šiuo metu islamą išpažįsta daugiau kaip 1 milijardas 300 milijonų pasaulio gyventojų.

Šiandieninis demografinis islamo centras yra Indijos subkontinente bei Pietryčių Azijoje: vien gausiausioje musulmoniškoje valstybėje Indonezijoje gyvena apie 200 milijonų musulmonų, Pakistane – 140 milijonų, milijardinėje Indijoje – 150 milijonų, Bangladeše – 100 milijonų. Be Centrinės ir Pietryčių bei Vidurio Rytų Azijos, kurioje jis susiformavo kaip savarankiška religija ir kultūra, islamas paplitęs Afrikoje – praktiškai visa šiaurinė Afrikos dalis iki pusiaujo yra musulmoniška. Paskutinius 50 metų islamas sparčiai plinta Šiaurės Amerikoje ir Europoje, kur jis tapo antra pagal gausumą religija. Prasidedant XIX-ajam amžiui Europos Sąjungoje gyvena apie 15 milijonų musulmonų. Lietuvoje jų esama iki kelių tūkstančių. Dauguma jų – Lietuvos totoriai, Lietuvoje gyvenantys jau daugiau nei 600 metų.

Tadž Machalas, Indija

Fezo medina, Marokas © UNESCO/D.Roger

Islamo paveldas neabejotinai yra pasaulinė vertybė, tačiau labiausiai jis skleidėsi gana apibrėžtoje teritorijoje: Artimuosiuose Rytuose bei Centrinėje Azijoje – žemėse, kuriose jis atsirado ir formavosi. Todėl dažniausiai, kalbant apie islamo paveldą, turimi omenyje arabiškų, turkų bei persiškų kultūrų arealai. Tačiau tai nereiškia, kad kituose musulmonų kraštuose nesukurta pasaulinio lygio šedevrų.

Geriausiai materialiajam islamo paveldui atstovauja kaligrafija bei architektūra – abi meno rūšys glaudžiai susijusios su ornamentika. Islamo pranašas Muchamedas buvo vienareikšmiškai neigiamos nuomonės vaizduojamojo meno atžvilgiu – gyvų būtybių (žmonių ir gyvūnų) atvaizdams. Ir nors patys musulmonai sukūrė daugybę atvaizdų – tuo ypač garsus miniatiūros menas, dauguma menininkų vengė kurti gyvų

būtybių atvaizdus, o savo kūryboje susitelkė būtent ties kaligrafija ir ornamentika.

Islamiška kaligrafija susijusi su arabiškais rašmenimis, kurie be arabų kalbos vartojami ar vartoti ir kitose „tradiciškai islamiškose“ persų, turkų, kurdų, paštu, dari bei urdu kalbose. Musulmonų kaligrafija tobiliausiai atsiskleidė perrašytuose islamo šventraščio Korano tekstuose. Iki spaudos atsiradimo ir netgi vėliau musulmoniškuose kraštuose Koranas būdavo kruopščiai perrašinėjamas ranka, jo puslapiai puošiami ornamentais. Tai buvo ir teisėta meninė veikla, ir sakralus veiksmas. Viduramžiais musulmonai tiesiog varžėsi tarpusavyje, kas įmantriau, tačiau estetiškai skoningiau, užrašys arba visą Korano tekstą arba bent jo dalį. Musulmonai sukūrė keletą rašyenos stilių, tapusių standartiniais.

Šiandien tūkstančiai, pinigais neįvertinamų, skirtingais stiliais kaligrafiškai ranka užrašyto Korano rankraščių puošia daugelį pasaulio muziejų ir privačių kolekcijų. Lietuvos muziejų fonduose, taip pat Vilniaus universiteto bibliotekoje saugomos kelios vertingos XVI-XVII amžių rankraštinės Korano kopijos.

Musulmonų visuomenėse kaligrafiškai užrašinėtas ne tik islamo šventraštis, bet ir kiti tekstai – *chadysai* (Muchamedo pasisakymai), žymių musulmonų ištaros. Be to, pradėta kaligrafiją naudoti iškabose, užrašant pavadinimus, vardus ir pan. Ypač paplito kaligrafiškai užrašyti poezijos posmeliai, kuriuos musulmonai vietoj paveik-

Tilla Kari madrasa, Samarkandas, Uzbekija

slų kabindavosi namuose ar įstaigose. Daugelis tų tekstų būdavo „pagardinami“ ornamentais.

Musulmoniška architektūra yra labiau pastebima ir apčiuopiama islamo paveldo dalis, apimanti tiek religinėms, tiek pasaulietinėms reikmėms skirtus statinius – mečetes, *madrasas* (religines mokyklas), mauzoliejus, fontanus, rūmus, gyvenamuosius pastatus, turgų statinius, viešas pirtis, karavansarajus ir kt. Visiems jiems būdingi keli bruožai, kurie, tiesa, skirtingose kultūrose skirtingai išryškinti.

Būdingiausias musulmoniškos architektūros bruožas – stilizuoti arabiški rašmenys, kuriais puoštos pastatų išorinės, o neretai ir vidinės sienos. Dažniausiai tai – Korano eilutės, nors pasitaiko ir *chadysų*, kurios būdavo arba iškalamos sienoje, arba (daug rečiau) užrašomos dažais. Persiškos kultūros areale užrašai būdavo sudėliojami iš mozaikos – įvairių spal-

vų akmenėlių. Tokio tipo menas nebuvo draudžiamas ar smerkiamas, mat, nors ir stilizuotai, perteikdavo islamo šventraščio žodžius. Estetinis gėrėjimasis šiuo menu nebuvo suprantamas kaip kas nors smerktino – juk ir bet kaip užrašytas Koranas, jei tik teisingai, yra Koranas, o musulmonai jį turi skaityti ir juo žavėtis. Žinoma, Korano eilutėmis labiausiai išpuošti religinės paskirties pastatai. Pavyzdžiui, mečetėse neretai išrašinėjamos ne tik sienos, bet ir lubos, ir net sakykla, nuo kurios pamokslininkas penktadieniais sako pamokslus.

Kitas musulmoniškai architektūrai būdingas bruožas – ornamentika. Ja kartu su Korano eilutėmis būdavo puošiami musulmoniškuose kraštuose statyti pastatai. Ornamentikos gausu tiek religiniuose, tiek pasaulietiniuose pastatuose. Musulmoniškoje architektūroje naudota ornamentika buvo itin preciziška – jai nepriekaištingai atlikti ir kuo didesniame efektui sukurti buvo pasitelkiamos visos gamtos mokslų žinios. Musulmonišką ornamentiką sudarė geometrinės figūros ir stilizuota augalija – gyvų (sielą turinčių) būtybių joje pasitaiko išimtinai retai.

Deja, dar XIX-ajame amžiuje, o juo labiau XX-ajame šimtmetyje religines vertybes vis labiau išstumiant sekuliarioms, tiek musulmoniškoji architektūra, tiek ornamentika ir kaligrafija palaipsniui neteko savo reikšmės. Ornamentikai ir kaligrafijai triuškinantį smūgį sudavė spausdinto teksto įsigalėjimas, o dabartiniais laikais – ir kompiuterinė bei kita technika. Taip iš plačiai plėtoto meno musulmoniška kaligrafija virto saujelės entuziastų pomėgiu, kurie juo užsiima dažniausiai

Omaro mečetė, Jeruzalė

ne dėl religinių poreikių patenkinimo, bet norėdami išreikšti estetinius jausmus. Vis dėlto dar ir šiandien musulmoniškoji kaligrafija neprarado savo žavesio – tiek viduramžiais sukurti šedevrai, tiek šiandieninių meistrų darbai teikia neišsemiamą estetinį pasigėrėjimą.

Lietuvoje yra išlikusios kelios savitos mečetės: Raižiuose, Keturiasdešimties Totorių kaime ir prie Vilniaus prisišliejusiame Nemėžyje.

Padiskutuokite su mokiniais apie skirtingų religijų įtaką paveldui. Suraskite islamo valstybėse esančių pasaulio kultūros paveldo vietovių fotografijų, kartu su mokiniais pabandykite rasti pagrindinius bruožus, skiriančius šias vietas nuo kituose regionuose esančių. Galbūt Jūsų gyvenamoje vietoje taip pat yra religinės ar socialinės paskirties musulmoniškos architektūros pavyzdžių.

Egdūnas Račius

Didžiosios Umajadų mečetės interjeras, Damaskas, Sirija © Ieva Butkutė

Įvairūs pastatų stiliai – tapatybės išraiška

Kai kuriose pasaulio paveldo vietovėse esančių pastatų stilius puikiai iliustruoja žmonių ir jų gamtinės aplinkos ryšį. Vienas tokių pavyzdžių – į Pasaulio paveldo sąrašą įtrauktas Brygeno kvartalas Bergene (Norvegija), atskleidžiantis norvegiškos medienos, kaip vieno lemiančių veiksnių, įtaką šios šalies kultūrai.

Kaip norvegiška mediena paveikė Norvegijos kultūrą?

Bergen, Norvegija.
© UNESCO / D. Roger

Ar yra tarpusavio ryšys tarp Norvegijoje naudojamų statybinių medžiagų ir Norvegijos kultūros?

Stefanas Tčudi-Madsenas (Stephanas Tschudi-Madsenas), buvęs Norvegijos kultūros paveldo valdybos generalinis direktorius, rašo:

„Pirmiausia, ... pažvelkime į medį. Daugiausia lemiantis veiksnys yra jo aukštis. Nė vienas iš plačialapių medžių neužauga toks aukštas ir tiesus, kad jo mediena būtų pakankamai patvari tradiciniam tvirtam horizontaliai rėtam namui pastatyti ...

Norvegijoje dažniausiai naudojama statybinė medžiaga buvo pušies mediena. Ilgiausias žinomas ir statybose naudotas pušies rąstas buvo rastas 1861 m., griaunant Hofo bažnyčią: jo aukštis siekė 15 metrų. Tai buvo absoliutus rekordas, kadangi eiliniams namams statyti buvo naudojami perpus trumpesni rąstai.

Pati gamta lėmė, kad nei karaliai, nei aukštuomenė negalėjo peržengti gamtos nulemtų standartų. Statant namą visiems galiojo vienodi įstatymai, nors rąstų storumas ir ornamentų gausa galėjo skirtis.

Gali kilti klausimas, ar tokios sąlygos padėjo visuomenei demokratėti. Teigiama, kad tokio aukščio kambariuose savaime sukuriamą visuomenės ir atskiro žmogaus harmoniją. Horizontalios sieninių rąstų linijos veikia raminamai – jos labai patogios ir praktiškos. O pati mediena yra net tik puikus izoliatorius, bet ir maloni liesti.

Paprotys statyti iš medienos tęsiasi ir šiandien apie 80 proc. visų naujų namų Norvegijoje yra statomi iš medienos. Ko gero tai ir yra stipriausias Norvegijos kultūros paveldo bruožas, nes būtent medis nulėmė šalies kultūros raidos niuansus.“

Norvegija: kultūros paveldas. Paminklai ir vietovės, Universitetsforlaget.

■ 18 užduotis

ĮVAIRŪS PASTATŲ STILIAI - TAPATYBĖS IŠRAIŠKA

Tikslas: geriau suvokti tapatybę nagrinėjant nekilnojamąjį paveldą (pavyzdžiui, pastatus, paminklus, nacionalinius parkus)

Tiriamasis
darbas

Pamokos
užduotis

2 pamokos

Kalbos,
geografija

Didžiosios
fotografijos

✓ Paprašykite mokinių parašyti esė apie Lietuvos ar kurio nors valstybės regiono architektūrą, paminklus ar nacionalinius parkus. Ar kurie nors iš jų yra įtraukti į Pasaulio paveldo sąrašą? Ar yra tarpusavio ryšys tarp lietuvių kultūros ir architektūroje naudojamų tradicinių statybinių medžiagų, kitų architektūrinių bruožų (miestų, kaimų planavimas), gamtinių išteklių (pavyzdžiui, akmenys iš vietinių karjerų) bei fizinio kraštovaizdžio (pavyzdžiui, miestas, pastatytas aplink ežerą)? Ar kultūrinę tapatybę atspindi tai, kaip ir iš kokių medžiagų pastatytas jūsų gyvenamasis namas?

Timbuktu, Malis.
© UNESCO
M. Kone

✓ Kartu su mokiniais apsilankykite kitai tautinei, religinei bendruomenei priklausančiame visuomeniniame ar religiniame pastate, pavyzdžiui, mečetėje, sinagogoje ar kenesoje. Panagrinėkite, kuo jis išsiskiria iš mūsų regionui, mūsų tautai būdingos architektūros pastatų. Aptarkite tautai, religinei sistemai būdingus architektūrinius bruožus: statymo būdą, medžiagas, statinio planavimą erdvėje ir pan. Kaip šie bruožai siejasi su konkrečios tautos kultūra, religinės sistemos ideologija?

■ 19 užduotis

MIESTO TARYBA LEMIA ISTORINĖS MIESTO DALIES ATEITĮ

Tikslas: geriau suprasti paveldo apsaugos reikšmę

Vaidybinis
žaidimas

Pamokos
užduotis

Popamokinė
veikla

Kelios pamokos

Socialiniai
mokslai,
matematika

Didžiosios
fotografijos

✓ Surenkite klasėje vaidybinį žaidimą pagal toliau pateiktą situaciją.

Vietinė valdžia sudarė miesto, kuriame gyvenate, centro plėtros planą. Miesto centras ganėtinai senas, jame išlikę keletas senų tradicinių namų, kurie yra reikšmingi jūsų gyvenamos vietovės sąvasčiai. Tačiau gyvenimo sąlygos toje miesto dalyje gerokai atsilieka

nuo modernizacijos proceso. Negalima įrengti vandentiekio ar liftų. Plėtros plano įdiegimas reiškia, kad seniausioji miesto dalis bus sunaikinta ir bus statomi modernūs daugiabučiai namai. Kai kurie vietiniai valdininkai pasisako už pasiūlytą plėtros planą, kiti vietos politikai tam prieštarauja. Šiandien visos šalys susitiko nutarti, ar šis planas bus įgyvendinamas.

✓ Suskirstykite klasę į penkias grupes:

1. vietinės valdžios grupė, pasisakanti už plano įgyvendinimą;
2. vietinės valdžios grupė, prieštaraujanti plano įgyvendinimui;
3. senamiesčio gyventojai;
4. specialistai (architektai, miesto planuotojai);
5. žiniasklaidos atstovai.

✓ Išrinkite pirmininką ir du jo pavaduotojus, kurie ves debatus, ir du referentus, kurie rašys susitikimo protokolą.

✓ Pamažtykite ir aptarkite panašias grėsmes Lietuvos ir pasaulio paveldo vietovėms arba vietovėms, įrašytoms į Pavojuje esančio pasaulio paveldo sąrašą.

Istorinis Vilniaus centras

Po Nepriklausomybės atkūrimo Lietuvos gamtos ir kultūros paveldas pasidarė itin patrauklus investuotojams. Nors turime ir labai gražių Vilniaus senamiesčio tvarkymo pavyzdžių, vis dėlto pokyčiai Vilniaus senamiestyje ir aplink jį kelia nerimą. Unikalus XIV–XX a. Vilniaus senamiesčio pastatai, jų dalys bei elementai pakeičiami – naikinamas ar žalojamas autentiškas mūras ir fasadai, įrengiamos stiklinės vitrinos, „auga“ architektų suprojektuotų statinių stogai, atsiranda stoglangių, itin vertingi, istoriškai susiformavę vientisos kompozicijos architektūros ansambliai yra skaidomi dalimis, privatizuojami ir „tobulinami“ pagal nuolat besikeičiančius jų savininkų įgeidžius. Paskutinį dešimtmetį Vilniaus senamiestyje buvo beveik neatliekami vertingų archeologinių kompleksų, istorinių pastatų ir jų kompleksų konservavimo, restauravimo darbai. Netinkamai rekonstruojant istorinius pastatus ir statant visiškai naujus pastatus žalojama vizualinė istorinio centro aplinka, iš esmės keičiama Vilniaus istorinė panorama ir pažeidžiama Vilniaus senamiesčio autentiška – tai, dėl ko Vilniaus senamiestis pripažintas pasaulinės reikšmės vertybe. Didelį rūpestį kelia planuojamas tankėjantis aukštuminių statinių žiedas, supantis Vilniaus senamiestį ir iškreipiantis Vilniaus senamiesčio kraštovaizdį. Tokia agresyvi Vilniaus senamiesčio kaita kelia ir specialistų, ir visuomenės susirūpinimą. Vilniaus senamiesčio detaliojo plano projektas, kuriame ryškėja senamiesčio plėtros vizija, buvo pakankamai kritiškai įvertintas ir tarptautinių, ir Lietuvos specialistų.

Pasaulio paveldo centro ir Pasaulio paveldo komiteto atstovų pareiga identifikuoti objektus, turinčius išskirtinę pasaulinę vertę, ir siūlyti būdus, kaip tuos objektus globoti ir išsaugoti ateities kartoms, padėti ir konsultuoti paveldo specialistus, tačiau nesikišti į miestų plėtros klausimus. Tuo tarpu valstybių UNESCO narių pareiga – pasirinkti tokį plėtros būdą, kuris nežalotų pasaulio paveldo objekto, bet atskleistų jo unikalumą, grožį ir jį saugotų.

Vilnius prieš 5 metus ir dabar... © Paulius Mudėnas

■ 20 užduotis

MOKYMASIS APIE KULTŪRŲ SANDŪRĄ

Tikslas: geriau suprasti ryšį tarp pasaulio paveldo ir tapatybės

Tiriamasis
darbas

Pamokos
užduotis ir
popamokinė
veikla

Kelios
pamokos

Kalbos,
socialiniai
mokslai

Pasaulio
paveldo
žemėlapis,
trumpi
aprašymai

Internetas

✓ Suskirstykite klasę į grupes. Paprašykite kiekvienos grupės parengti trumpą pristatymą viena iš toliau pateiktų temų:

- jūsų mokykla;
- jūsų klasė;
- pasaulio paveldo vietovės Lietuvoje.

✓ Pasikeiskite pristatymais su viena ar keliomis užsienio mokyklomis (paštu, faksu ar elektroniniu paštu). Jei iki šiol mokykla neturėjo partnerių užsienyje, tai taps puikia proga juos susirasti. Ką gavote mainais? Kiek laiko tai truko? Kuo panašūs ir kuo skiriasi jūsų pristatymai?

✓ Aptarkite, kaip naujos ryšio priemonės suartina viso pasaulio žmones.

Tapatybė ir vietinės tautos

Mokymasis apie tai, kaip įvairios tautos yra susiję su savo gamtos ir kultūros paveldu, padeda suvokti asmeninės, grupinės ir nacionalinės tapatybės reikšmę ir paaiškina pasaulio paveldo apsaugos svarbą tapatybės išlaikymui. Galbūt toliau pateikiami pavyzdžiai (užduotys mokiniams) įkvėps ieškoti kitų pavyzdžių Europoje ar kituose žemynuose bei paskatins plėtoti panašią veiklą.

Masajai – Serengečio
nacionalinio parko gyventojai,
Tanzanija
© Gedimina Šalkauskaitė

■ 2 I užduotis

DIDŽIOSIOS ZIMBABVĖS NACIONALINIS PAMINKLAS, ZIMBABVĖ

Tikslas: geriau suvokti vietovės istorinę kilmę

Diskusija

Pamokos
užduotis

Kelios
pamokos

Istorija,
geografija,
socialiniai
mokslai,
pilietinis
ugdymas

Pasaulio
paveldo
žemėlapis,
trumpi
aprašymai,
didžiosios
fotografijos

Internetas

✓ Papasakokite mokiniams Didžiosios Zimbabvės istoriją, aptarkite, kokios istorinės šios unikalios vietovės atsiradimo šaknys. Archeologinių tyrinėjimų duomenys liudija, kad ši vietovė yra išskirtinai afrikietiškos kilmės.

Didžioji Zimbabvė yra reikšmingiausias tautos simbolis. Net šalies pavadinimas kildinamas iš šios garsios ir įspūdingos akmeninių griuvėsių vietovės („Zimbabvė“ reiškia „namas iš akmens“).

Didžioji Zimbabvė yra išsidėsčiusi atviroje miškingoje lygumoje. Tai didžiausias senovinis statinys Centrinėje ir Pietų Afrikoje. Jį sudaro du apgriuvę objektai: akropolis – tikra akmeninių sienų ir granito riedulių tvirtovė ir Didžioji Siena – įspūdingas 250 metrų ilgio tašytų akmenų statinys.

Siekiamas pripažinti šių griuvėsių afrikietišką kilmę ir senąją kultūrą ilgą laiką priešinosi baltieji kolonizatoriai, šią teritoriją vadinę Rodezija. Siekdami perrašyti istoriją, politikai ir propagandistai Didžiosios Zimbabvės paminklo autorystę bandė priskirti finikiečiams, arabams, indams ar net hebrajams. Po ilgų valdžios pareigūnų diskusijų buvo „nuspręsta“, kad Didžioji Zimbabvė nėra afrikietiškos kilmės.

Tačiau du archeologai Rendalas Maklveris (*Randallas MacIveris*) ir Gertrūda Keton-Tomson (*Gertrude Caton-Thompson*), ilgai tyrinėję Didžiąją Zimbabvę, nustatė, kad griuvėsiai yra išskirtinai afrikietiškos kilmės. Beveik visi rasti dirbiniai, įrankiai, kiti žmogaus buities rakandai buvo priskirti vietos meistrų darbui.

Remiantis šių ir kitų archeologų, lingvistų ir antropologų tyrinėjimų išvadomis, Didžiosios Zimbabvės istorijoje galima išskirti mažiausiai tris etapus.

Didžiosios Zimbabvės istorija prasidėjo XI a., kai ant kalvos buvo pristatyta mažų iš molio drėbtų lūšnelių. Po dviejų amžių lūšnelės pakeitė patvaresni moliniai namai, buvo pradėtos statyti akmeninės sienos. Dar vėlesniame amžiuje Didžiosios Zimbabvės visuomenė suklestėjo dėl prekybos rytiniame Afrikos žemyno krante su kitomis tautomis, ypač musulmonų pirkliais. Tačiau XV a.

Didžiojoje Zimbabvėje prasidėjo nuosmukis ir miestas pradėjo lėtai nykti.

Intensyvią prekybą liudijančių statinių griuvėsiai, unikalios statybos tradicijos ir planavimo struktūra paskatino diskusijas dėl šios vietovės kilmės. Tačiau ilgus metus trukę bandymai perrašyti Didžiosios Zimbabvės istoriją ir paneigti jos tikrąją tapatybę baigėsi: šiandien Didžiosios Zimbabvės griuvėsiai simbolizuoja tautos dvasią ir yra vadinami Afrikos paveldo brangakmeniu.

✓ Paprašykite mokinių parašyti trumpą rašinį, kuriame jie išdėstytų savo mintis ir jausmus, išgirdus tokią istoriją. Palyginkite ir aptarkite jų rašinius klasėje.

✓ Galbūt prisimenate kitų panašių istorinių situacijų?

Didžiosios Zimbabvės nacionalinis
paminklas, Zimbabvė.
© Patrimoine 2001/C. Lepetit

■ 22 užduotis

ULURU KATA TJUTOS NACIONALINIS PARKAS, AUSTRALIJA

Tikslas: geriau suprasti kultūros kraštovaizdžio sąvoką ir vietinių gyventojų pastangų išsaugoti paveldą reikšmę

Diskusija

Pamokos
užduotis

2 pamokos

Geografija,
istorija,
socialiniai
mokslai

Trumpi
aprašymai,
pasaulio
paveldo
žemėlapis

Uluru Kata Tjutos nacionalinio parko pavyzdys leidžia pademonstruoti, kaip vietovės įtraukimas į Pasaulio paveldo sąrašą sustiprino vietinių gyventojų tapatybės jausmą, didžiavimąsi savo gyvenimo būdu, pastangas saugoti vietovę.

Šis parkas taip pat yra sėkmingo vietovės valdymo, bendradarbiaujant vietiniams gyventojams ir valstybinei aplinkosaugos institucijai, pavyzdys.

1987 metais ši vietovė pirmą kartą buvo įvardyta kaip gamtos paveldo vietovė. 1994 metais ji buvo pervadinta kultūriniu kraštovaizdžiu – vietove, rodančia žmogaus ir gamtos sąveiką. Uluru Kata Tjutos nacionalinis parkas tapo pirmuoju kultūriniu kraštovaizdžiu, įrašytu į Pasaulio paveldo sąrašą.

Uluru Kata Tjutos nacionalinis parkas yra išsidėstęs istorinėse aborigenų žemėse, kuriose jie iki šiol gyvena ir kalba savo gimtąja kalba. 1985 m. Australijos vyriausybė sugrąžino šių žemių nuosavybės teisę anangu genčiai, Australijos Pietinės dykumos čia buvusiems. Po šio teisių sugrąžinimo anangu išnuomojo Nacionalinio parko teritoriją Australijos gamtos apsaugos agentūrai. Uluru Kata Tjutos nacionalinis parkas iki šiol yra saugomas ir prižiūrimas bendromis anangu genties ir šios agentūros pastangomis. Šis atvejis – vienas didžiausių laimėjimų Australijos gamtos apsaugos ir Aborigenų judėjimo, siekiant susigrąžinti teisę į žemę, istorijoje.

Remiantis anangu genties tikėjimu, jų tradicinės žinios ir gyvenimas, tapatybė ir socialinė santvarka, vertybių ir tikėjimo sistema, istorinis kraštovaizdis yra gauti iš tjukurpos. Tjukurpa, anangu kalba verčiama kaip „svajų metas“, formuoja anangu bendruomenės struktūrą, gyvenimo būdą, santykius tarp bendruomenės narių ir jų santykį su žeme. Tjukurpa – jų elgesio kodeksas. Anangu žmonės tikėjo, kad buvo kūrimo laikas arba „svajų metas“, kai iš žemės gelmių išėjo jų protėviai. Jie buvo ir medžiai, ir gyvūnai, ir žmonės. Keliaudami per žemę, protėviai kūrė viską, kas sudarė pasaulį. Jie elgėsi kaip žmogiškos būtybės – medžiojo, kovėsi, mylėjo ir neapkentė. Jie išmokė palikuonis slaptų ritualų ir simbolių, vartojamų raštuose ir piešiniuose. Jie sukūrė įstatymus ir išmokė žmones, kaip reikia gyventi bendruomenėje. Pavargusios nuo veiklos, šios mitinės būtybės vėl prasmego į žemės gelmes. Tos vietos dažnai žymimos akmenų sancaupomis ir medžiais.

Uluru-Kata Tjutos
nacionalinis parkas,
Australija.
© S.Titchen

Šiandien, kaip ir anksčiau, šie mitai yra pasakojami, atgaivinami įvairių apeigų, ceremonijų metu, šokiuose, dainose, menuose ir amatuose. Tai gi kraštovaizdis, kuris anangu žmonėms yra natūralus, yra iš tikrųjų prisodrintas kultūrinių prasmų. Pasaulio paveldo naujienlaiškis, Nr. 10, 1996 m. kovas

Mes visuomet sakydavome, kad ši žemė mums svarbi dėl tjukurpos, todėl man labai džiugu, kad pagaliau žmonės iš užjūrio ir kiti nevietiniai gyventojai pripažįsta jos kultūrinę vertę. Praeityje žmonės iš mūsų juokdavosi, vadino mūsų tikėjimą sapnu, tačiau tjukurpa yra tikra – tai mūsų teisė, kalba, žemė ir šeima kartu. Jami Lesteris (Yami Lesteris), Uluru Kata Tjutos vietovės valdybos vadovas

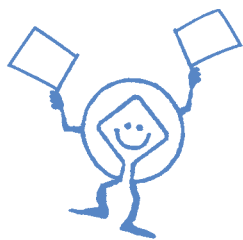
Prisijungimas prie Pasaulio paveldo konvencijos nebūtinai reiškia, kad iš karto suprasime, kaip mūsų tapatybė bei kultūrinės šaknys siejasi su likusiu pasauliu. Nesunku suprasti, kodėl svarbu saugoti nacionalinį ar etninį paveldą, tačiau gali būti sudėtinga pamatyti, kad iš tiesų esame susiję su kitų tautų ar valstybių kultūromis.

Tubbatahos rifo jūrinis
parkas, Filipinai.
© IUCN/J. Thorsell

„Koralinis rifas yra sudarytas iš daugybės sluoksnių koralinių polipų, tačiau gyvas yra tik viršutinis sluoksnis. Po kelerių metų jis miršta ir ant jo susiformuoja naujas duobagvių sluoksnis. Su kiekvienu nauju gyvybės sluoksniu rifas šiek tiek pakinta – jis tampa aukštesnis ir didesnis. Atrodo, kad kiekvienas duobagyvis juda laisvai, tačiau iš tiesų jis yra prilipęs prie ankstesnės kartos sluoksnio ir negali nuo jo atsiskirti. Gali atrodyti, kad duobagyviai nėra susiję vieni su kitais, tačiau iš tiesų keletas koralinių polipų kartų, esančių žemiau jūros lygio, yra to paties rifo dalis. Jeigu specialiai ar dėl užterštumo sunaikinama keletas senesnių sluoksnių, galite įsivaizduoti, kas atsitinka likusiai rifo daliai. Pasaulis yra kaip koralinis rifas. Jis sudarytas iš tūkstančių prieš mus gyvenusių kartų – iš jų minčių, darbų, laimėjimų. Tai mūsų esybės dalis. Tai mūsų tapatybė ir paveldas“.

Tomas Hilardas Eriksonas (Thomas Hyllardas Eriksonas), antropologijos profesorius, Oslo universitetas, Norvegija

Visi mokomieji dalykai: pasaulio paveldas ir tapatybė

Dailė

Pasiūlykite mokiniams nupiešti ar kitaip pavaizduoti pasaulio paveldo vietas, kurios įkūnija žmogaus kūrybinį talentą. Kartu pamąstykite apie skirtingus jas sukūrusius žmones, arba, jei tai kultūriniai kraštovaizdžiai, – apie jas globojančius žmones.

Užsienio kalbos

Perskaitykite tekstą užsienio kalba ir paprašykite mokinių išrinkti iš jo žodžius, kurie ir lietuvių kalba skamba panašiai. Aptarkite, kodėl šie žodžiai yra panašūs ir kaip jie atspindi kultūrinius skirtingų šalių ryšius.

Užduokite mokiniams išversti į užsienio kalbą informacinį lankstinuką apie Lietuvos paveldo vietas. Paprašykite rasti žodžių ar sąvokų, kurie yra savaime suprantami originaliame tekste, tačiau kuriuos reikia paaiškinti išverstame tekste, ir aptarkite, kaip jie atskleidžia tautos tapatybę.

Geografija/ gamtos mokslai

Kartu su mokiniiais **panagrinėkite** Pasaulio paveldo sąrašą ir pasiaiškinkite žmonių ir geografinių vietovių tarpusavio ryšį. Aptarkite praktinę gamtos įtaką tautos tapatybės formavimuisi (pavyzdžiui, medžių reikšmė norvegams).

Istorija

Pasaulio paveldo ar kitoje kultūros ar gamtos paveldo vietovėje **surenkite** vaidybinį žaidimą. Tai padės mokiniams susitapatinti su vietovę įkūrusiais ar šiuo metu joje gyvenančiais žmonėmis.

Lietuvoje taikiai sugyvena daugelio tautų ir kultūrų žmonės. Prisiminkite, kaip į Lietuvą atkeliavo karaimai, totoriai, žydai, lenkai, romai bei kitų tautų atstovai. Galbūt Jūsų gyvenamojoje vietovėje įsikūrusi nemaža kitataučių bendruomenė. Kokią reikšmę ji turi Jūsų miesto ar kaimo architektūriniam, kultūriniam, socialiniam „veidui“?

Kalba/ literatūra

Paskatinkite mokinius parašyti rašinių apie Lietuvos kultūros tapatybės išsaugojimo svarbą. Kai kurios idėjos galėtų būti išplėtos į trumpas pjeses.

Surenkite konkursą, kuriame kiekvienas mokinytis pristatytų penkių minučių kalbą apie tam tikros gamtos ar kultūros paveldo vietovės išsaugojimo svarbą.

Paskatinkite mokinius skaityti literatūros kūrinius, kuriuose kalbama apie tapatybę, aptarkite juos klasėje, paieškokite sąsajų su pasaulio paveldo vietovėmis. Tuomet paprašykite, kad patys mokiniai parašytų apsakymų šia tema.

Raskite pjesių, kuriuose kalbama apie tapatybę, atskleidžiant sąsajas su jūsų regiono gamtos ar kultūros paveldo vietovėmis.

Filosofija/ tikyba

Naudokitės religinių paminklų ar pastatų planais ir nuotraukomis, aiškindami tikėjimo sistemas.

Lankydami religinėje vietovėje (bažnyčioje, mečetėje, šventykloje ar su religija siejamoje gamtinėje vietovėje, kraštovaizdyje), stebėkite ir bandykite suprasti jos simboliką.